

Равіль ІсламовНумізмат, краєзнавець.
(Ізмаїл) Україна
rvrwhh56@gmail.com***Ravil Islamov***Numismatist, ethnographer.
(Izmail) Ukraine
rvrwhh56@gmail.com**ПРО ВІДМІННІ РИСИ ПАРА АХМЕДА ІІІ ВІД МЕДІНІ АХМЕДА І, КАРБОВАНИХ
НА МОНЕТНОМУ ДВОРІ У МІСРІ (ЄГИПЕТ)****ABOUT THE DIFFERENCE AMONG THE PARA'S OF AHMED III FROM MEDINI
OF AHMED I MINTED IN MISIR (EGYPT)****Анотація**

В османській нумізматиці відомі рідкісні випадки, коли легенди монет різних султанів мають майже однакову легенду. Ця обставина може значно ускладнити процес ідентифікації монет, особливо коли на їх полі відсутня, або нерозбірливо нанесена дата. Особливо складною є ідентифікація срібного пара, карбованого на монетному дворі у Місрі (Єгипті) на початку правління султана Ахмеда ІІІ (1703-1730 рр.). цю монету часто помилково ідентифікують як срібний медіні султана Ахмеда І (1603-1617 рр.), хоча часовий проміжок між їх емісіями дорівнює майже цілому століттю. Це і не дивно, адже вони мають спільні риси: монетні заготовки майже однакові за розміром та вагою, склад сплаву є подібним, а дата карбування, як правило, або відсутня, або є нечитабельною. На реверсах обох типів монет нанесено «вузол щастя», який сильно привертає увагу. На обох типах монет внутрішній обідок суцільний, а зовнішній – крапковий. Арабо-мовні легенди як на одному, так і іншому типі монет мають майже однаковий текст. А саме: на аверсі: «Султан Ахмед син Мехмеда хана», на реверсі: «Допоможи, Боже, зроби ти його переможцем, карбовано у Місрі року 1115 (або 1012)».

Погана якість монет, карбованих у Місрі, негативно відіграло на читабельності легенд карбованих на цьому дворі монет. Особливо погано прокарбовувалась ділянка ближче до краю монет, саме у місці нанесення дати виготовлення. Навіть у тих випадках, коли дата, все ж таки, попала на поле монети, дуже часто її складно правильно прочитати, адже в ній самій може бути помилка майстра, можуть бути викривленими або відсутніми цифри. Ці недоліки в однаковій мірі притаманні як пара султана Ахмеда ІІІ, так і медіні Ахмеда І.

В цій статті нами здійснено спробу описати всі типи пара, карбований на монетному дворі у Місрі в часи правління султана Ахмеда ІІІ, порівняти пара «тип 1» з медіні султана Ахмеда І, також карбованого на цій монетарні, вказати на відмінності між їх легендами. Отримані результати значною мірою допоможуть полегшити нумізматам відрізнити пара султана Ахмеда ІІІ від медіні Ахмеда І.

Провівши детальне дослідження вище вказаних типів монет, можемо вказати на основні відмінності:

1. Слово «султан» у пара «тип 1» має високу літеру «нун», а літера «сін» – із рівною нижньою лінією. У медіні султана Ахмеда І літера «нун» у слові «султан» Слово «султан» досягає приблизно половини сусідньої літери «аліф», а літера «сін» – хвиляста.
2. Імена «Ахмед» та «Мехмед» на пара «тип 1» стилізовані та пишуться інакше аніж на медіні Ахмеда І, як і на інших османських монетах.
3. Літера «нун» у слові «син» у пара «тип 1» по висоті рівна літері «аліф» в імені «Ахмед», до того ж, у літері «нун» часто одночасно присутні як діакритична крапка, так і «зайва» діакритична риска. У медіні султана Ахмеда І у слові «син» літера «нун» нижче літери «аліф» в написанні імені «Ахмед», лише одна діакритична крапка над літерою «нун».
4. На пара султана «тип 1» імена «Ахмед» та «Мехмед» дещо зміщені вліво з-під частини слова «султа...». А на медіні султана Ахмеда І ім'я «Ахмед» не виступає з-під частини слова «султа...», а, навіть, навпаки, дещо є зміщеним вправо.
5. У медіні Ахмеда І у третьому рядку аверсу над літерою «даль» в імені «Мехмед» розміщене слово «Shede», на пара «тип 1» слово «Shede» розміщене в імені «Мехмед» над першою літерою «мім».
6. У медіні Ахмеда І третій рядок аверсу закінчується словом «хан», а на пара «тип 1» замість слова «хан» розміщене зображення «вузлу щастя».

7. На аверсі та реверсі пара «тип 1» у більшості випадків діакритичні крапки замінені на клино-подібні рисочки. Часто слово «Shede» зображується у вигляді риски.
8. На реверсі монети відрізняються між собою датами. На пара «тип 1» діакритичні крапки, як правило, замінені клино-подібними рисками.
9. На пара «тип 1» не може бути суттєвого зміщення верхнього штемпеля відносно нижнього.

Summary

In the Ottoman numismatics there are rare cases where the legends of the coins of different sultans have almost identical text. This circumstance may impede the identification of a coin if the date is missing or illegible. Particularly difficult identification of the silver vapor produced at Misr mint at the beginning of the reign of Sultan Ahmed III (1703-1730). This coin is often mistaken for the silver medini of Sultan Ahmed I (1603-1617), although the time difference between their releases is equal to the centenary. And not surprisingly, because they have the same features: the coins are almost unchanged in size and weight, the composition of the silver alloy is approximately the same, and the date is usually either missing or unreadable. The reverse of both coins depicts a “knot of happiness” that attracts great attention. On both coins, the inner rim is solid, and the outer rim is dotted. Arabic-language legends have one and the same text on one and the other coin. Namely, on the obverse: “Sultan Ahmed the son of Mehmed Khan”; on the reverse: “Help God to make him the winner, repent, Misr, year 1115 (or 1012).”

Bad quality of minting in Misr negatively affected the readability of the legends of coins issued on it. The edges of the coin were roughened particularly badly, that is, the place where the date is located. Even in those cases when the date still fell on the coin, it is often difficult to read correctly because it may contain an error, digits may be distorted, or a part of numbers may be missing. These disadvantages are equally the same as the pair of Ahmed III and the mediums of Ahmed I;

In this article, an attempt is made to describe all types of steam minted at Misir. Misr during the reign of Sultan Ahmed III, compare the pair of “type 1” from the median of Sultan Ahmed I, thrown at Misir. Misr, and point out the differences in their legends. The information received contributes to the identification of the “type 1” pair even on individual fragments of the legend, and will help the numismatists to distinguish the pair from the median of the sultan Ahmed I. For the study, a couple was taken which, with a great degree of certainty, relate to the time of the reign of Sultan Ahmed III, and the Medina by the time of the reign of Sultan Ahmed I. This work was favored by the occasional finds of the three treasures. The author managed to get acquainted with them and fix the 39 Ottoman coins that were in them.

After studying the peculiarities of writing the legends, we can determine the difference between the pair of Sultan Ahmed III from the medini of Sultan Ahmed I.

1. The word “Sultan” in the pair “type 1” has a high “nun”, and the letter “son” – with an even lower line. At the medina of Sultan Ahmed I, the letter “Nun” in the word “Sultan” reaches about half the neighboring letter “aliph”, and the letter “son” is wavy.
2. The names of “Ahmed” and “Mehmed” on the pair “type 1” are styled and written differently than on the median of Ahmed I and other Ottoman coins.
3. The letter “nun” in the word “son” of the pair “type 1” in height is equal to the letter “aliph” in the name of “Ahmed”, moreover, in the letter “nan” often there are at the same time both the diacritic point and the “extra” diacritic dash. In the medina of Sultan Ahmed I, in the word “son”, the letter “nun” is lower than the letter “aliph” in the name of “Ahmed”, and only one diacritical point above the letter “nun”.
4. On the couple of the sultan “type 1”, the names “Ahmed” and “Mehmed” slightly protrude to the left of the part of the word “Sult ...”. And on the median of Sultan Ahmed I the name “Ahmed” does not appear from the part of the word “sultana ...”, and even, on the contrary, is slightly offset to the right.
5. In the median of Ahmed I, the word “Shede” is placed in the third line of the letter above the letter “distant” in the name of “Mehmed”, and the word “Shede” is placed in the name “Mehmed” above the first letter “mim” on the “type 1” pair.
6. At the medina of Ahmed I, the third line of the aperture ends with the word “khan”, and the pair “type 1” instead of the word “khan” places the image of “knot of happiness”.
7. On the obverse and the reverse of the pair “type 1” in most cases, the diacritical points are replaced by wedge-shaped dashes. Often the word “Shede” is depicted as a dash.
8. The reverse of the coin has its own dates. On a pair of “type 1” diacritical points are usually replaced by wedge-shaped dashes.
9. There can be no significant displacement of the upper stamp relative to the lower one on the “type 1” pair.

Ключові слова: Османська імперія, пара, медіні, Ахмед I, Ахмед III;

Key words: Ottoman empire, para, medina, Ahmed I, Ahmed III;

В османській нумізматиці є рідкісні випадки, коли легенди монет різних султанів мають майже однаковий текст. Ця обставина може суттєво ускладнити ідентифікацію. Монети, якщо на її полі відсутня чи нерозбірливо нанесена дата. Особливо складною є ідентифікація срібних пара, карбований на монетному дворі у Місрі (далі – м.д.) на початку правління султана Ахмеда III (1703-1730 рр.). Цю монету часто помилково визначають як срібний медіні султана Ахмеда I (1603-1617 рр.), хоча часовий проміжок між їх емісіями дорівнює вже цілому століттю.

І це не дивно, адже обидва типи монет мають спільні риси: монетні заготовки по розміру та вазі майже не відрізняються, склад срібного сплаву приблизно схожий, а дата, як правило, або відсутня, або є нечитабельною. На реверсах обох типів зображений «вузол щастя», який сильно привертає увагу. На обох монетах внутрішній обідок – суцільний, а зовнішній обідок – крапковий. Арабсько-мовні легенди як на одній, так і на іншій монеті мають майже однаковий текст. А саме, на аверсі: «Султан син Ахмеда хана»; на реверсі: «Допоможи, Боже, зробити його переможцем, карбовано, Міср, рік 1115 (або 1012)».

Незадовільна якість виготовлення монет у Місрі негативно відобразилось на читабельності легенд емітованих на ньому монет. Особливо погано прокарбовувались краї монет, тобто те місце, де розміщується дата¹. Навіть в тих випадках, коли дата все ж попала на поле монетного кружка, часто її складно правильно прочитати, адже в ній може бути присутня помилка, нанесена ще гравером штемпеля, а також може бути відсутньою частина цифр. Ці недоліки притаманні в однаковій мірі як пара Ахмеда III, так і медіні Ахмеда I; і в цьому легко переконатись, ознайомившись із зображенням монет, представлених у Таблиці 1, а також зображеннями монет, завантажених на нумізматичному інтернет-ресурсі ZENO.RU².

Поява у грошовій системі Османської імперії такої грошової одиниці як пара викликане суттєвим зменшенням вмісту срібла в османському акче. Довгий час срібне акче слугувало основним платіжним засобом. Воно впевнено посідало панівне місце на ринках імперії та її васальних держав до початку XVIII століття. У фінансових розрахунках фігурували лише акче, гаманці та юзлуки. Термін «пара» з'являється у турецьких документах лише у кінці XVII ст³.

У 1470 році почалось карбування золотого султані, яке відповідало стандарту венеціанського дуката (цехіна). На початку XVI століття один султані був еквівалентний 54 срібним акче, а в середині століття за нього давали вже 60 акче, в кінці століття вартість акче складала вже 125 акче. І співвідношення акче до султані зростало в XVII столітті в залежності від подальшого зменшення вмісту срібла в акче. Вага султані при цьому була незмінною.

У грошовій системі Османської імперії існував номінал і менше за акче – мідний мангір. У XVI столітті один акче відповідав 8 великим мангірам, або 24 дрібним. А от проміжного номіналу між срібними акче на золотими султані не було, що складало значні труднощі при здійсненні торгівельних та фінансових операцій. Золотий султані не завжди був доступний для переважної більшості населення, а крупні розрахунки частіше супроводжувались цілими горами акче. З середини XVII століття османське акче стає виключно маленькою та тонкою монеткою. Його вага та вміст срібла знижується приблизно з 0,7 грамів у 1580 році до 0,3 у 1640, в результаті чого акче стало незручним для щоденних операцій з купівлі-продажу. Крупні срібні

¹ Витол А.В. Османская империя (начало XVIII в.). М.: «Наука» ГРВЛ, 1987. 136 с.

² Oriental Coins Database «ZENO.RU». [Electrinos resource]. Access mode: <http://www.zeno.ru/index.php>. Title from screen. Date of Access: 03.04.2018.

³ Огуй О.Д. Обіг турецьких монет та їх позначення на території Буковини та Молдови. Історико-географічні дослідження в Україні. № 7. Київ: Інститут історії України НАН України, 2004. С. 249.

монети, такі як онлики (10 акче), карбувались лише періодично та швидко зникали з обігу, в той час як акче з низьким вмістом срібла буквально заповнили ринок. В цілях покращення монетної системи Висока Порта наказала карбувати нову монету, яка отримала назву «пара». За основу пара був взятий медіні (грошова одиниця, що побутувала в Єгипті, а також декількох районах Сирії), який містив срібла в 2-3 рази більше, ніж акче¹.

Карбування пара із срібла 700-тої проби почалось у кінці правління султана Мурада IV, тобто у 1640 році. Однак обсяги виробництва монети нового номіналу було незначним та не могло задовільнити потреби ринку. У грошовому обігові Османської імперії у XVII століття знаходилась величезна кількість європейських срібних монет, які і прийняли на себе функцію проміжної ланки між срібними та золотими монетами.

Починаючи із кінця XVI століття основним покупцем срібла на мировому ринку став Китай, який у величезних кількостях та за високими цінами скуповував срібло, що видобувалось у Північній Америці та у Європі. В результаті різкого збільшення попиту на цей метал у багатьох європейських країнах виник його дефіцит. Османська імперія не біла виключенням. Ціни на срібло у східних кордонів були вище ніж на західних. Ця різниця у цінах стала рушійною силою, що сприяла переміщенню срібла з Європи до східних провінцій імперії, де його скуповували іранські купці та вивозили до Індії та Китаю.

Через відсутність срібла монетні двори Османської імперії у сорокових роках XVII століття зупинили роботу. А столичний монетний двір у Константинополі д середини вісімдесятих років XVII століття поступово скорочував виробництво срібної монети. На ньому карбувались тільки акче у невеликих обсягах, необхідних для виплати жалування солдатам та прислугам султанського палацу, а також необхідних на потреби самого султана. Вміст срібла в одному акче у кінці XVII століття складав 0,13 грами. У період чергової фінансової кризи 1689-1691 років, правління у 30-місячний період наказало відкарбувати до 600 мільйонів одиниць мідних мангірів. Мідний мангір прирівнювався до срібного акче. Емісія срібних османських монет припинилась, а європейська срібна монета стала домінувати на внутрішньому ринку².

Висока Порта розуміла на скільки величезною є шкода європейської валюти, яка обслуговувала внутрішній ринок імперії. Як тільки з'явилися сприятливі економічні та матеріальні умови для карбування срібних монет, на монетні двори було завезено нове обладнання та налагоджене виробництво османських срібних монет. Для їх виготовлення в якості сировини використовувались іноземні срібні монети.³. в результаті застосованих реформ у двадцятих роках XVIII століття грошова система імперії отримала повний асортимент срібних монет від куруша до дрібних акче. В той час як куруш, золта та 20 пара використовувались для середніх та крупних угод; 1 пара, 5 пар та 10 пар слугували дрібною монетою. До того часу купівельна спроможність акче, оцінювалась у третину пара, стала занадто малою для більшості щоденних покупок. Через це пара в якості основної грошової одиниці для дрібних угод був на багато зручнішим, ніж акче⁴.

Відновлення виробництва срібних монет на монетних дворах імперії, імовірно, було складним процесом. Можливо, були деякі складнощі та невдачі. У кінці правління султана Ахмеда III пара масово карбували досить якісно (Рис. 15). А саме: з красивою тугрою, з рівним та рівномірним невисоким рельєфом, з ідеально круглою формою монетної заготовки та стандартною вагою. Але на початку правління султана пара ще карбувались із старим типом

¹ Pamuk Ş. In the Absence of Domestic Currency: Debased European Coinage in the Seventeenth-Century Ottoman Empire. The Journal of Economic History. Vol. 57. Cambridge-New York: Cambridge University Press, 1997. P. 345-366.

² Pamuk Ş. In the Absence of Domestic Currency: Debased European Coinage in the Seventeenth-Century Ottoman Empire. The Journal of Economic History. Vol. 57. Cambridge-New York: Cambridge University Press, 1997. P. 345-366.

³ Огуй О.Д. Обіг турецьких монет та їх позначення на території Буковини та Молдови. Історико-географічні дослідження в Україні. № 7. Київ: Інститут історії України НАН України, 2004. С. 246-247.

⁴ Pamuk Ş. A Monetary History of the Ottoman Empire. Cambridge-New York: Cambridge University Press, 2000. P. 159-161.

легенди (без тугри), на монетних заготовках, виготовлених тим же чином, що і у XVII столітті (тобто, застарілими технологіями). В результаті такого карбування монети набували дуже низьку якість, мали неприродний вигляд та були майже нечитабельними. На м.д. Міср виробництво таких низькоякісних пара відбувалось до 1723 року, доки Висока Порта не відправила у Каїр групу чиновників для вирішення питання покращення якості монет, що там виготовляються¹.

У період правління султана Ахмеда III на м.д. у Міср карбувались пара трьох типів. Для зручності ми надамо кожному типу пара свою умовну назву: «тип 1», «тип 2» и «тип 3». Нумерація відображає хронологічний порядок карбування цих пара. Пара «тип 1» карбувався на початку правління Ахмеда III, пізніше карбувався пара «тип 2», пара «тип 3» карбувався у кінці правління султана.

Як показала практика, у руки нумізматів пара Ахмеда III монетного двору у Міср потражає не часто, по одному чи по декільком екземплярам. Автору за десятилітній термін активного колекціонування османських монет вдалось придбати всього лише 2 екземпляри та 1 фрагмент пара «тип 1». Пара «тип 3» - всього лише 2 екземпляри. Пара «тип 2» автор вперше побачив безпосередньо перед написанням цієї статті. І цей період розквіту любительської пошукової археології в умовах проживання у місті Ізмаїлі, на землях якого ці пара були в обігу у першій половині XVIII століття. В процесі спілкування з іншими колекціонерами виявилось, що у кожного із них є ці монети у приблизно такій самій кількості. Маючи в наявності декілька монет із погано відкарбованою легендою, проглядаючи залишки неохайно відкарбованих літер, практично неможливо відшукати в них що-небудь, що повторюється, пізнаване, за виключенням малюнку «вузлику щастя».

Проблема ускладнюється також ще більшою зовнішньою подібністю пара «тип 1» з пара, що карбувалось в той самий час на монетному дворі у Костантініє (м. Константинополь). А саме, вводить в оману розміщений під «вузликом щастя» середня частина слова «Костантініє» (القسطنطينية), що у більшості випадків відкарбовується на монеті фрагментарно у вигляді двох з'єднаних між собою овалів. І це недбало зображене буквсполучення «...тант...» (طنط) по сусідству із «вузликом щастя» навіть досвідчені колекціонери читають як «Міср» (مصر). У більшості випадків нумізмати не можуть ідентифікувати пара «тип 1» та пара «тип 2», втрачають до них цікавість та відкладають їх до «іншого срібного непотребу». «Чорні археологи», що не змогли продати колекціонерам пара «тип 1» та пара «тип 2», разом із іншими «проблемними» срібними монетами здають їх на переплавку в якості металобрухту. Таким чином, нумізматика несе невідновлювані втрати.

У цій статті нами здійснена спроба описати всі типи пара, відкарбовані на монетному дворі у Міср у час правління султана Ахмеда III, порівняти пара «тип 1» із медіні султана Ахмеда I, а також вказати на відмінності їх легенд. Отримана інформація сприяє ідентифікації пара «тип 1» навіть по окремим фрагментам легенди, та допоможе нумізматам відрізнити ці пара від медіні султана Ахмеда I. для дослідження були взяті пара, які із високим ступенем імовірності відносяться до часу правління султана Ахмеда III, а також педіні, що відносяться до часу правління султана Ахмеда I, дані щодо яких занесено у Таблицю 1. Цій праці позитивно сприяли випадкові знахідки трьох скарбів. Автору вдалося ознайомитись із ними та зафіксувати 39 османських монет, що в них знаходились. Більша кількість досліджених монет взяти із скарбу, віднайденого у кінці 2012 року на території бувшого Томаковської січі (Нікопольський район Дніпропетровської області). З-посеред декількох сотень бешликів Кримського ханства, карбований у період 1702-1736 років, знаходились 19 пара (М.1 – М.19) «тип 1». Також в цьому

¹. Витол А.В. Османская империя (начало XVIII в.). М.: «Наука» ГРВЛ, 1987. 136 с.

скарбі знаходились 4 пара (М.35 – М. 38) «тип 2». Всі вище перераховані монети були карбовані на монетному дворі Міср. В цьому самому комплексі були 1 пара (М.40) султана Мустафи II (1695-1703 pp.) та 1 пара (М.39) султана Ахмеда III, карбовані на монетному дворі Костантініє.

Два пара (М.20 – М.21) «тип 1» були знайдені у 2012 році у складі великого скарбу монет Кримського ханства, карбованих в період 1704-1743 років. Місце виявлення скарбу – північна частина Кримського півострова. Разом із цими пара також був знайдений 1 пара, карбований на монетному Костантініє, з тугрою та з датою 1115 р.Х.

Ще 5 досліджуваних пара (М.22 – М.26) «тип 1» були виявлені на початку 2013 року у складі великого скарбу монет Кримського ханства, віднайденого у Крим неподалік селища Зуя. Білогородського району. Всього у цьому скарбі нараховувалось приблизно 7000 монет, карбованих в період 1723-1739 років. Серед них виявились 11 османських монет, в тому числі: 5 екземплярів османських пара «тип 1» та 1 пара монетного двору Костантініє султана Ахмеда III, а також 5 екземплярів пара монетного двору Костантініє султана Махмуда I (1730-1754 pp.). монети (М.20 – М.26) знаходяться у приватній колекції.

Автором досліджені також два екземпляра пара (М. 27 – М. 28) «тип 1», один фрагмент пара (М. 29) «тип 1», два екземпляри пара (М. 30 та М.31) «тип 3».

В цілому, для дослідження використані монети, що походять із трьох скарбів, виявлених в різних районах України, які були тезавровані в першій половині XVIII століття. Така географія знахідок дає підстави припускати, що досліджені монети ідентичні всім іншим монетам цього номіналу, що знаходився у обігу у першій половині XVIII століття на всій території Османської імперії.

Імовірність того, що у масив досліджуваних монет (М.1 – М.29) випадково попав медіні султана Ахмеда I досить мала. До початку XVII століття медіні султана Ахмеда I вже давно вийшли з обігу. Важка фінансова криза, що вразив Османську імперію у кінці XVII століття, а також передували йому тривалий період «псування монети» ефективно сприяли виведенню з грошового обігу не тільки медіні султана Ахмеда I, але і усіх дореформених срібних османських монет¹. Відмітимо також той факт, що у всіх трьох названих вище скарбах були відсутні османські монети, карбовані до правління султана Мустафи II (до 1695 року). Тобто, імовірність гіпотетичної присутності у скарбах монет султанів Мустафи I, Османа II, Ібрагіма, Мурада IV, Мехмеда IV, Сулеймана II и Ахмеда II на багато вище, аніж у медіні Ахмеда I. Однак, у вище зазначених скарбах таких монет немає, а це означає, що на момент тезаврації не було таких монет і у грошовому обігові.

У дослідженні використані фотографії медіні (М.32 – М.34) султана Ахмеда I, що знаходяться у приватній колекції сербського нумізмата Слободана Сречковича. Це було зроблено у силу того, що медіні Ахмеда I карбу монетного двору у Місрі з добре читабельною легендою та датою, зустрічаються у десятки разів рідше, аніж пара Ахмеда III, та у автора статті не було іншої можливості отримати матеріал для проведення дослідження. Автор висловлює глибоку подяку Слободану Сречковичу за надані матеріали.

Опис пара «тип 1» султана Ахмеда III

У дослідженні використані матеріали із всесвітньо відомого каталогу османських монет автора Нурі Пере «Coins of the Ottoman Empire (Osmanlılarda Madeni Paralar)», виданого у Стамбулі у 1968 році. В цій книзі опубліковані зображення пара під № 527 (Рис. 1), а також надано його короткий опис його легенд: «Пара Султан Ахмед син Мехмеда хана. Допоможи,

¹ Огуй О.Д. Обіг турецьких монет та їх позначення на території Буковини та Молдови. Історико-географічні дослідження в Україні. № 7. Київ: Інститут історії України НАН України, 2004. С. 234-266.

Боже, зробити його переможцем, карбовано у Місрі, рік 1115. Діаметр 14 мм, вага 0,45»¹. Єдина неточність – в описі присутнє зайве слово «хан». У легенді монети, а також і на фотографії № 527 слово «хан» відсутнє. У статті досліджується під умовною назвою «тип 1» саме цей тип пара. Единственная неточность – в описании присутствует лишнее слово «хан». В легенде монеты, да и на фотографии №527 слово «хан» отсутствует. В статье исследуется под условным названием «тип 1» именно этот тип пара.

У каталозі Атома Дамали під № «14-MS-G2c», на думку автора, пара «тип 1» Ахмеда III помилково визначене як «акче султана Ахмеда I, карбоване, Міср, рік 1012, вага 0,4 грами, діаметр 13 міліметрів». У описі аверсу монети також присутнє зайве слово «хан», хоча на поданому зображенні монети у томі місці, де має розміщуватись це слово, чітко видиме зображення «вузлику щастя»². У цьому ж каталозі розміщене зображення № «23-MS-G1a», аналогічній пара «тип 1», визначеної як «пара султана Ахмеда III, карбовано, Міср, вага 0,58 грам, діаметр 15 міліметрів». Однак, Атом Дамали дає два варіанти дати 1115 та 1118 р.Х. на думку автора, другий варіант дати – «1118 р.Х.» – з'явився у каталозі завдячуючи сумнівам, які викликає своєрідний напис цифри «5» у даті пара «тип 1», про що піде мова нижче у нашій статті. У каталозі надається опис пара «Султан Ахмед син Мехмеда хана. Допоможи, Боже, зробити його переможцем, карбовано, Міср, рік 1115»³. В описі аверсу монети також присутнє зайве слово «хан», хоча на зображенні монети це слово відсутнє.

У каталозі Джем Султана цей пара не згадується⁴. Маючи 28 монет та 1 фрагмент пара «тип 1» султана Ахмеда III, які без помилково визначаються як читабельною на них датою, так і обставинами їх знахідки, можна дослідити особливості їх легенди, щоб потім порівняти отримані результати їх результатами дослідження медіні Ахмеда I. оскільки на кожній із монет легенда присутня фрагментарно, у ході дослідження обираються ті екземпляри, на які найкраще відкарбований один із фрагментів легенди. Після вивчення кожного фрагменту із окремих фрагментів, як мозаїка, складається повна легенда досліджуваної монети.

Перший рядок: слово «султан» (Рис. 2). Перша літера «сін» має рівну нижню лінію, що, на думку автора, є наслідком деградації. Остання літера у рядку «нун» рівняється по висоті попередній букві «аліф». Над літерою «сін» розміщується стилізоване зображення слова «Shede».

Другий рядок: ім'я «Ахмед», зображено своєрідно (Рис. 3). Як прийнято у османській нумізматиці, воно відкарбовано у каліграфічному варіанті напису. Літера «ха» починається з горизонтального відрізка прямою лінією, від якої плавно, під гострим кутом догори, ніби синусоїда, відгалужується верхня лінія букви «ха», тим самим нагадуючи профіль качиної голови. Нижня горизонтальна лінія літери «ха» є продовженням згаданого відрізка прямої лінії та суворо перпендикулярна літері «аліф», продовжується, перетинаючи літеру «аліф», непомітно переходячи нижню лінію літери «даль». Літера «мім» загнута майже під прямим кутом вправо від літери «аліф». Над літерою «ха» розміщено стилізоване зображення слова «Shede» – імовірно, одне із імен Правителя.

За іменем «Ахмед» наступним є слово «син» (Рис. 4). Виконано крупним шрифтом, заповнює другий рядок до самого обідку монети. Можна візуально легко помітити, що висота літери «нун» значно більша половини її ширини та не поступається по висоті літері «аліф». Це стало можливим через те, що під словом «син» у третьому рядку розміщено всього лише невеликий малюнок «вузлик щастя». Над діакритичною точкою букви «нун» часто проставлена риска, що, на думку автора, є наслідком недбалої роботи гравера штемпелів.

¹ Pere N. Coins of the Ottoman Empire (Osmanlılarda Madeni Paralar). Istanbul, 1968. P. 194.

² Damali A. History of Ottoman Coins. Vol. IV. 2011. P. 1386.

³ Ibid. P. 2061.

⁴ Sultan J. Coins of the Ottoman Empire and the Turkish Republic: A Detailed Catalogue of the Jem Sultan Collection in 2 Vol. Thousand Oaks, B. & R. Pub., 1977.

Третій рядок містить ім'я батька «Мехмед» (Рис. 5). Це ім'я також виконане у каліграфічному варіанті написання, однак, із деякими особливостями. Над літерою «ха» розміщено стилізоване зображення слова «Shede» – імовірно, одне із імен Повелителя. Ліва частина першої літери «мім» та нижня частина літери «ха» зображені у вигляді горизонтальних паралельних відрізків прямої лінії, суворо перпендикулярних літері «аліф». Нижня частина літери «ха» перетинає літеру «аліф» під прямим кутом, та продовження її є нижньою частиною літери «даль». Друга літера «мім» загнута під прямим кутом вправо від літери «аліф».

Закінчується третій рядок стилізованим малюнком «вузлик у щастя» (Рис. 6). Слово «хан» у легенді монети відсутнє. Особливу увагу заслуговує розміщення на аверсі слів легенди відносно один одного на полі монети. Закінченні імен «Ахмед» та «Мехмед» розміщено на одній вертикальній лінії (інколи вони можуть дещо виступати вліво за цю уявну лінію), яка проходить у слові «султан» між літерою «нун» (ن) та іншою частиною цього слова «султа...» (سلطا), (Рис. 7).

Верхня частина літери «аліф» імені «Мехмед» з третього рядку майже торкається до нижньої частини літери «аліф» імені «Ахмед» у другому рядку. Літера «мім» у імені «Ахмед» із другого рядку майже лежить на слові «Shede» з третього рядку. Всі слова у легенді розміщено таким чином, щоб залишилось якомога більше порожнього місця. Замість діакритичних точок дуже часто використовується клиноподібні риси. Слово «Shede» нерідко замінюється рисою, точкою чи взагалі не зображується, що, на думку автора, є наслідком недбалості роботи різьбярів штемпелів.

Реверс. Перший рядок – розгонистим крупним шрифтом зображено напис: «Азза насра» або «Допоможи, Боже, зробити його переможцем» (Рис. 8).

Другий рядок починається словом «дуріба» (карбовано) та закінчується назвою монетного двору «Міср» (Рис. 9). Слово «дуріба» (درب) складається із двох частин: «дурі» та «ба». Літера «ба» (ب) трансформувалась у довгу горизонтальну лінію з «вузликом щастя» посередині. Буквосполучення «дурі» (در) знаходиться під нею справа.

Третій рядок – являє собою стилізоване слово «рік», який наче хорда відділяє нижній край монети, створюючи вузький сегмент, в якому поміщено дату входження султана на престол – «1115» (Рис. 10). Остання цифра «5» має незвичну особливість: вона майже наполовину втоплена вниз у обідок монети. Таке написання цієї цифри не є одиничною помилкою, воно характерне для більшості пара «тип 1», знайдених у різних географічних точках Північного Причорномор'я (Рис. 11). На думку автора, у цьому випадку має місце деградація цифри «5». Підґрунтям для такого висновку слугує легенда на пара М.27. (Рис. 11). На цьому пара цифра «5» виглядає наче приплющений зверху та знизу овал. Автор припускає, що пара М.27 є найбільш раннім різновидом пара «тип 1». Можливо, із часом, завдячуючи недбалості різьбярів штемпелів, нижня дуга овалу злилась із обідком монети.

Яких-небудь індивідуальних особливостей у розміщенні слів та букв, притаманних лише пара «тип 1», на реверсі більше не виявлено. Тут діакритичні точки у більшості випадків також замінені клиноподібними рисками, що надають легенді більший естетичний вигляд.

При огляді пара М.1-М.29 можна помітити, що при їх карбуванні верхній штемпель рівно опускався на нижній. Тобто, обідок на аверсі точно співпадав із обідком на реверсі. Такої точності досягти при ручному карбуванні дещо важко. Лише на декількох монет неспівпадіння склало 1-2 мм, що можна пояснити або тим, що станок, на якому карбувались пара, мав погану геометричну точність, або тим, що обідки аверсу та реверсу штемпельної пари біли зміщені відносно один одного у час налаштування станку. На реверсах пара М.8 та М.10 чітко видимі сліди співударяння штемпелів, що свідчить на користь припущення про карбування монет на станку (Рис. 12). На всіх пара з обох сторін відносно добре відкарбовувалась лише частина легенди діаметром біля 10 мм. Сила улару біла однакова, але явно недостатньою для карбування

монети діаметром 14-16 мм. Краї монети, можливо, непрокарбовувались із-за швидкої деформації штемпелів. Тобто, імовірно, була відсутньою технічна можливість використовувати на даному обладнанні більш міцні штемпелі, що мали б більшу товщину, а тонкі штемпелі швидко деформувались. Спираючись на ці спостереження можна припустити, що на м.д. Міср для карбування пара «тип 1» був переобладнаний штампувальний станок з молотовим снарядом, що раніше назначався для карбування акче.

Опис пара «тип 2» султана Ахмеда III

У Томаковському скарбі було виявлено 4 екземпляри пара «тип 2» (М.34-М37). Настільки мала кількість монет не дозволяє здійснити відносно них які-небудь узагальнюючі висновки. Ці пара не мають великої подібності із медіні султана Ахмеда I та у цій статті можна обмежитись лише розміщенням їх абрисів (Рис. 13).

У каталозі Атома Дамали поміщено досить неякісне зображення пара «тип 2» під № «23-MS-G1b» та надано наступне визначення: «пара Ахмеда III, карбоване у Місрі, вага 0,6 г, діаметр 13 мм.». Надано і опис легенди: «Султан Ахмед син Мехмеда хана, карбовано у Місрі, рік 1115, тип «Duribe fi»¹.

Відмінність пара «тип 2» від «тип 1» є в тому, що на його аверсі у третьому рядку замість «вузлику щастя» стоїть слово «хан», а на реверсі відсутня фраза «Допоможи, Боже, зробити його переможцем». На реверсі пара «тип 2» з'явився прийменник «фа» (في), яке в українському перекладі означає «в» та що розділяє монету на верхню та нижню половини. Всю верхню половину реверсу займає слово «дуріба» (درب), у якому літера «ба» (ب) знаходиться у крайній верхній точці, має крупні розміри та майже квадратну форму. На пара «тип 2» внутрішній обідок – крапковий, а на пара «тип 1» – суцільний.

На пара М.35 під словом «Міср» добре читається знак гравера «Айн даль», а на пара М.37 видимим є лише частина літери «даль». Це перша зафіксована поява знака гравера на пара м.д. Міср. Якісно дослідити та описати пара «тип 2» модно лише при наявності достатньої кількості досліджуваного матеріалу.

Цікавий та незвичайний випадок можна спостерігати на монеті М.25 (Рис. 14). Аверс цієї монети є аналогічним аверсу пара «тип 2», а реверс аналогічний реверсу пара «тип 1». На аверсі монети помітний лише внутрішній крапковий обідок. Крапки на обідку та в літерах легенди аверсу мають великі розміри. Імовірно, їх нанесено одним і тим же різьбярем. У слові «султан» літера «сін» - хвильоподібна та її початок трохи загнутий донизу. Лівіше імені «Ахмед» видимі фрагменти слова «хан». Всі ці особливості написання легенди аверсу характерні для пара «тип 2». На реверсі внутрішній обідок – суцільний. Легенда характерна для пара «тип 1». Можна припустити, що монета М. 25 була карбована у період переходу від карбування пара «тип 1» до «тип 2».

Опис пара «тип 3» султана Ахмеда III

У книзі Нурі Пере опубліковано зображення пара під № 528 (Рис. 15), а також надано його короткий опис: «Пара. Тугра. Карбовано у Місрі, рік 1115, діаметр 16 мм, вага 0,68 г»². це і є досліджуваний нами пара «тип 3». Його головною відмінністю від обох попередніх типів є в тому, що на аверсі є тугра.

¹ Damali A. History of Ottoman Coins. Vol. IV. 2011. P. 2061.

² Pere N. Coins of the Ottoman Empire (Osmanlılarda Madeni Paralar). Istanbul, 1968. P. 194.

Саме цей тип пара Ахмеда III найбільш широко відомий нумізматам та його можна знайти майже у всіх каталогах османської нумізматики.

Серед досліджуваних монет є пара, (М.30), на якому ми можемо побачити як у пара «тип 3» тугру на аверсі, однак його реверс має схожість з реверсом пара «тип 2» (Рис. 16). Ця схожість полягає у тому, що літера «ба» крупна та висока, має прямокутне окреслення. На реверсі пара «тип 3» літера «ба» зазвичай має невелику висоту і більш витончений дугоподібний вигляд (Рис. 15). Тобто, пара М.30 з'явився під час переходу від карбування пара «тип 2» до виготовлення пара «тип 3». Завдячуючи цій монеті та монеті М.25 прослідкувати можемо прослідкувати еволюцію легенди пара султана Ахмеда III.

Опис медіні султана Ахмеда I

У книзі Нурі Пере надане зображення медіні султана Ахмеда I (Рис 17) та його опис: «Медіні. Султан Ахмед син Мехмеда хана. Допоможи, Боже, зробити його переможцем, карбовано, Міср, рік 1012. Діаметр 18 мм, вага 1 г»¹.

Аверс.

1 рядок. Слово «султан» (Рис. 18). Літера «сін» має хвилясту лінію. Літера «нун» за висотою рівна половині висоти попередній літери «аліф».

2-ий рядок. Ім'я «Ахмед» (рис. 19) зображене у загально прийнятому каліграфічному варіанті написання. Початок літери «ха» являє собою дві лінії, що виходять із однієї точки під кутку 45-60 градусів. Літера «ха» закінчується, упираючись у літеру «аліф», нижче того місця, де літера «даль» є дотичною до літери «аліф». Літера «мім» у слові промальована досить слабо у вигляді трохи загнутого вправо нижнього продовження літери «аліф». Верхня частина літери «даль» невиразно в тому ж ступені та являє собою трохи загнуте вліво верхнє продовження літери «аліф». Над літерою «ха» зображене стилізоване слово «Shede» – імовірно одне із імен Повелителя.

Закінчується рядок словом «син» (Рис. 20), що зображено крупним шрифтом та заповнює собою весь вільний простір, що лишився на полі монети. Візуально легко визначається, що висота літери «нун» не більше половини його ширини та поступається у висоті літері «аліф» у цьому ж рядку. Це є наслідком того, що під словом «син» знаходиться слово «хан», літери в якому розміщені вертикально та займають багато часу.

Третій рядок починається іменем «Мехмед» (Рис. 21), яке зображено у загально прийнятому каліграфічному варіанті написання. Букви «даль» та друга «мім» у імені «Мехмед» зображені так само, як і в імені «Ахмед», тобто, позначені майже непомітним загином закінчення літери «аліф». Над літерою «даль» розміщене стилізоване слово «Shede» – імовірно, одне із імен Повелителя.

Закінчується третій рядок словом «хан» (Рис. 22). При цьому, у слові «хан» літера «аліф» на стільки велика, що торкається своїм верхнім закінченням слова «син» у другому рядку. А літера «нун» перетинає літеру «аліф» по середині під прямим кутку, правий ріжок літери «нун» загнутий донизу. Над літерою «ха» - діакритична крапка.

Слова та літери на аверсі розміщені не так впорядковано та компактно, як на пара «тип 1». Якщо провести із першого рядку униз вертикальну лінію перед літерою «нун», то можна побачити, що ім'я «Ахмед» до цієї уявної лінії не доходить та розміщується трішки правіше цієї лінії, а ім'я «Мехмед», навпаки, трохи виступає за неї вліво.

¹. Ibid. P. 142.

Реверс

Реверс медіні султана Ахмеда I має такий самий опис як і пара султана Ахмеда III. За виключенням дати сходження султана до престолу – «1012» (Рис. 23).

Основні відмінності

Після дослідження особливостей написання легенд ми можемо виділити відмінності пара «тип 1» султана Ахмеда III від медіні султана Ахмеда I (Рис. 24).

Слово «султан» у пара «тип 1» має високу літеру «нун», а буква «сін» із рівною нижньою лінією. У медіні султана Ахмеда I буква «нун» у слові «султан» досягає приблизно половини сусідньої літери «аліф», а літера «сін» - хвиляста.

Імена «Ахмед» та «Мехмед» на пара «тип 1» стилізовані та пишуться інакше аніж на медіні Ахмеда I та на інших османських монетах.

Літера «нун» у слові «син» у пара «тип 1» по висоті є рівною літері «аліф» в імені «Ахмед», до того ж, у літері «нун» часто одночасно присутня як діакритична точка, так і «лишня» діакритична риска. У медіні султана Ахмеда I у слові «син» літера «нун» нижче літери «аліф» у імені «Ахмед», та лише одна діакритична крапка над літерою «нун».

На пара султана «тип 1» імені «Ахмед» та «Мехмед» трохи виступають вліво з-під частини сова «султа...». А на медіні султана Ахмеда I ім'я «Ахмед» не виступає з-під частини слова «султа...», і навіть, навпаки, дещо зміщене вправо.

У медіні Ахмеда I у третьому рядку аверсу над літерою «даль» в імені «Мехмед» розміщене слово «Shede», на пара «тип 1» слово «Shede» розміщується в імені «Мехмед» над першою літерою «мім».

У медіні Ахмеда I третій рядок аверсу закінчується словом «хан», а на пара «тип 1» замість слова «хан» розміщується зображення «вузлику щастя».

На аверсі та реверсі пара «тип 1» у більшості випадків діакритичні точки замінені на клиноподібні риси. Часто слово «Shede» зображується у вигляді риси.

На реверсі монети відрізняються своїми датами. На пара «тип 1» діакритичні крапки, як правило, замінені клиноподібними рисками.

На пара «тип 1» не може бути суттєвого зміщення верхнього штемпеля відносно нижнього.

Крім дати кожна з цих відмінностей не є вирішальною для визначення монети. Їх треба враховувати по сукупності, виходячи із тієї інформації, що присутня на вивченій монеті. Як в кожному правилі є свої виключення, так і в легендах пара «тип 1» ялова і літери можуть бути в окремих випадках зображені досить незвичайно. Штемпелі для виготовлення дрібних монет на монетному дворі Міср з дня його застутання, на думку автора, виготовлені малокваліфікованими різьбярями вручну та без ретельної відповідності зразкам.

Таблиця № 1

Досліджені монети

№	Аверс	Реверс	№	Аверс	Реверс
M.1 0,6 г. 16 мм			M.2 0,6 16 мм		

M.3 0,5 г. 14 мм			M.4 0,6 г. 15 мм		
M.5 0,7 г. 16 мм			M.6 0,6 г. 14 мм		
M.7 0,4 г. 14 мм			M.8 0,6 г. 15 мм		
M.9 0,6 г. 15 мм			M.10 0,5 г. 14 мм		
M.11 0,7 г. 16 мм			M.12 0,4 г. 14 мм		
M.13 0,5 г. 15 мм			M.14 0,5 г. 14 мм		
M.15 0,6 г. 14 мм			M.16 0,6 г. 14 мм		
M.17 0,7 г. 15 мм			M.18 0,6 г. 15 мм		

M.19 0,5 г. 15 мм			M.20 0,6 г. 16 мм		
M.21 0,6 г. 15 мм			M.22 0,6 г. 15 мм		
M.23 0,6 г. 15 мм			M.24 0,6 г. 15 мм		
M.25 0,4 г. 14 мм			M.26 0,6 г. 15 мм		
M.27 0,5 г. 16 мм			M.28 0,7 г. 16 мм		
M.29 0,2 г. 8 мм			M.30 0,5 г. 16 мм		
M.31 0,5 г. 16 мм			M.32 0,9 г. 16 мм		
M.33 0,6 г. 16 мм			M.34 0,7 г. 17 мм		

M.35 0,5 г. 15 мм			M.36 0,6 г. 16 мм		
M.37 0,4 г. 14 мм			M.38 0,6 г. 16 мм		
M.39 0,5 14 мм			M.40 0,6 г. 15 мм		

Список використаної літератури

1. Damali A. History of Ottoman Coins. Vol. IV.. 2011.
2. Oriental Coins Database «ZENO.RU». [Electrinos resource]. Access mode: <http://www.zeno.ru/index.php>. Title from screen. Date of Access: 03.04.2018.
3. Pamuk Ş. A Monetary History of the Ottoman Empire. Cambridge-New York: Cambridge University Press, 2000. 332 p.
4. Pamuk Ş. In the Absence of Domestic Currency: Debased European Coinage in the Seventeenth-Century Ottoman Empire. The Journal of Economic History. Vol. 57. Cambridge-New York: Cambridge University Press, 1997. P. 345-366.
5. Pere N. Coins of the Ottoman Empire (Osmanlilarda Madeni Paralar). Istanbul, 1968. 310 p.
6. Sultan J. Coins of the Ottoman Empire and the Turkish Republic: A Detailed Catalogue of the Jem Sultan Collection in 2 Vol.. Thousand Oaks, B. & R. Pub., 1977.
7. Витол А.В. Османская империя (начало XVIII в.). М.: «Наука» ГРВЛ, 1987. 136 с.
8. Огуй О.Д. Обіг турецьких монет та їх позначення на території Буковини та Молдови. Історико-географічні дослідження в Україні. № 7. Київ: Інститут історії України НАН України, 2004. С. 234-266.

References

- Damali, A. (2011) *History of Ottoman Coins*. Vol. IV. [in English].
- Ohui, O. D. (2004) *Obih turetskykh monet ta yikh poznachennia na terytorii Bukovyny ta Moldovy* [The circulation of the Ottoman coins and their designation in the territory of Bukovina and Moldova]. *Istoryko-heohrafichni doslidzhennia v Ukraini*. (7), 234-266. Kyiv, Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
- Pamuk, Ş. (1997) *In the Absence of Domestic Currency: Debased European Coinage in the Seventeenth-Century Ottoman Empire*. *The Journal of Economic History*. (57), 345-366. [in English].

Pamuk, Ş. (2000) *A Monetary History of the Ottoman Empire*. Cambridge-New York: Cambridge University Press. [in English].

Pere, N. (1968) *Coins of the Ottoman Empire (Osmanlılarda Madeni Paralar)*. Istanbul. [in English].

Sultan, J. (1977) *Coins of the Ottoman Empire and the Turkish Republic: A Detailed Catalogue of the Jem Sultan Collection in 2 Vol.* Thousand Oaks, B.&R. Pub. [in English].

Vitol, A. V. (1987) *Osmanskaja imperija (nachalo XVIII v.)* [Ottoman Empire (early XVIII century)]. M. Nauka [in Russian].

Ілюстрації

Рис. 1. Зображення пара Ахмеда III¹.

سولطان

Рис. 2. Слово «султан» на аверсі монети М.1.

احمد

Рис. 3. Слово «Ахмед» на М.2

سین

Рис. 4. Слово «син» на М.3

¹ Pere N. Coins of the Ottoman Empire (Osmanlılarda Madeni Paralar). Istanbul, 1968. Lev. 43.

مخمد

Рис. 5. Слово «Мехмед» на М.4.

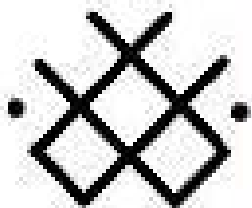

Рис. 6. Зображення «вузлика щастя» на М.5

Рис. 7. Розміщення по вертикалі слів легенди на М.4

مصر

Рис. 8. Перший рядок реверсу М.6. Рядок займає всю верхню половину монети.

مصر

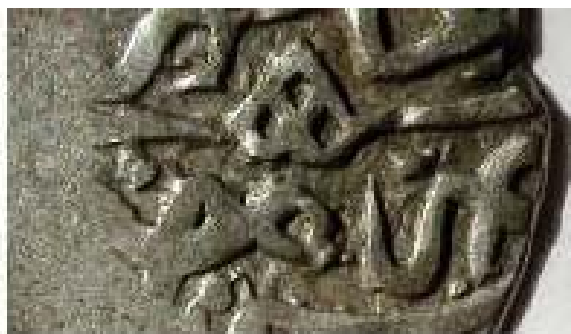

Рис. 9. Назва монетного двору «Міср» на М. 2

Рис. 10. Дата: «Рік 1115» на М.2.

М.2.

М.27.

М.28.

М.29.

Рис. 11. Приклади написання цифри «5» у даті на пара «тип 1».

Рис.12. Сліди подвійного удару штемплів М.8.

М.35

М.36

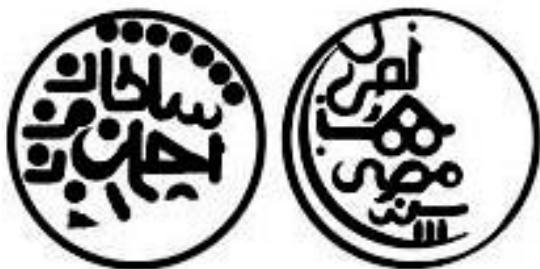
М.37

М.38

Рис. 13. Абриси пара «тип 2», карбованих на м.д. Міср.

Прорисовка М.25

Фото М.25

Рис. 14. Пара М.25.

528

Рис. 15. Зображення пара Ахмеда III¹.

Прорисовка М.30

Фото М.30

Рис.16. Пара М.30

370

Рис. 17. Медіні султана Ахмеда I².

¹ Pere N. Coins of the Ottoman Empire (Osmanlılarda Madeni Paralar). Istanbul, 1968. Lev. 34.

² Pere N. Coins of the Ottoman Empire (Osmanlılarda Madeni Paralar). Istanbul, 1968. Lev. 22.

سُلطان

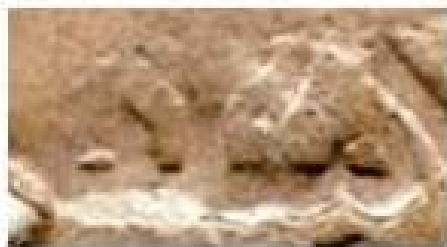

Рис. 18. Слово «Султан» на М.32.

أحمد

Рис. 19. Им'я «Ахмед» на М.32.

بن

Рис. 20. Слово «син» на М.33.

محمد

Рис. 21. Им'я «Мехмед» на М.33.

خان

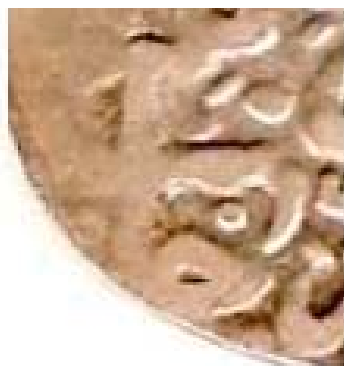

Рис. 22. Слово «хан» на М.33.

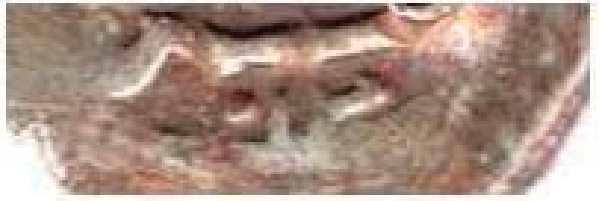

Рис 23. Дата «Рік 1012» на М.32.

Легенда пара султана Ахмеда III («тип 1»), 1115 р.Х.

Легенда медіні султана Ахмеда I, 1012 р.Х.

Рис. 24. Абриси легенди пара султана Ахмеда III (тип 1) та легенди медіні султана Ахмеда I.